

SARAY VE BABIALI'NİN İÇYÜZÜ

Yazan: SULEYMAN KANI — Tercüme, iktibas hakkı mahfuzdur —

Tefrika no. 83

Reşit paşa peynir sevmez, önünde peynir kelimesinin söylenmesine bile tahammül edemezdi!

H. 1244 seferinde Reşit bey - paşa - serdarı ekrem Selim Mehmet paşanın maiyetine amedi muavinliğiyle tayin olunmuştu.

Ordudan gelen kaimelerin selikasını Sultan Mahmut beğenerek bunları kimin yazdığını sorar. Meşhur Pertev efendi - paşa - mah - misi olan Mustafa Reşit beyi tarif ve tavsiye eder. Bu isim Sultan Mahmudun hatırında kalır.

Harbin hitamile ordunun İstanbul avdetinde Sultan Mahmut Reşit beyi sureti mahsusada saraya celp ile taltif eder. Fransızca'yı lâ-yıkile öğrenmesini tembih eyler.

Bu sayede Reşit bey süratle tefeyyüz ederek büyük işlerde kul lanılmağa başlamıştır.

Reşit paşa azim ve metanetle muttasıf cerbeze ve talâkâta malik idi. Taban mütevazî ve mültefittî. Nüvazişkârane muamelâtile muhatabına daima hüsnü tesir ilka eylerdi. Gayet düzgün, pürüzsüz söz söyler, asla medarikelâm kullanmazdı.

Resmî lisanın eski kayıt ve alâkalarından tecridile oldukça sadeleştirilmesi Akif paşa ile beraber Reşit paşanın himmeti eseridir.

Reit paşa fransızca'yı Paris sefaretinde tahsile ikdam eylemişti.

Kerim ve âlicenap idi; sehasının şöhrti dillerde dolaşırdı; iltica ve müracaat edene ret ile muamelede bulunmak elinden gelmezdi. Her tabaka ricalden sabahları konağına giden zairleri birer, birer taltif etmenin yolunu bulur, cümlesini dilnüvazlığına, nezaket ve fetanetine meftun ederdi.

Sadriazam iken sofrası açıktı.

Reşit paşa garp malûmatını öğrenmeden şark ilmini tahsil etmiş, fıkıh ile de uğraşmıştı. Beş oğlunu da memlekete hadim olacak surette terbiye eylemiştir. Bu terakki adamı siyasetçe esaslı ıslahata taraftar idi; fakat ihtilâlcî değildi; meşruiyet ve adalet esasile hükümdarlığa, haddi tecavüz etmemek şartile hürriyet ve müsavata taraftardı. Medeniyeti neşre taraftarlığı ile ecnebi arasında muteberdi.

Hiç bir Türk devlet adamı Reşit paşa kadar garp diplomasisi ile manevra etmek ve ihtilâfları halleylemek kabiliyet ve iktidarını gösterememiştir.

Zatına karşı husumet, teceddüt fikirlerine muhalefet gösterenlerle uğraşmaktan hali kalmazdı. Keremkârlıkta bazan ifrata bile varırdı. Hezelgü Diyarbekiri Talip efendi paşanın bu haline ima ile:

İksir ederdi hâke eğer düşse sayesinde! Seyislerin vezarete ermişti payesi!

Diye tarizde bulunmuştu.

Rüfekasının efalini tenkit ile vakit geçiren mütercim Rüşti paşa da Reşit paşa için:

(Zalim ve mazlûma mu in, müstahak ve gayri müstahakka hamil) derdi.

"200 lira hazırlayın,,

Vüzera mazullerinden L. ... paşa bir gün Reşit paşa yalısına gelir.

Reşit paşanın son resmi

— Çoluk, çocuk lâbada ile ekmeğe kadar indik!

Diyerek atıfetine iltica eder. Reşit paşa teessüf ederek L. ... paşayı ikdar eylemek vadinde bulunur; kâhyası Raşit efendiyi çağırır; yavaşaça:

— L. ... paşa hazretlerinin ihtiyacı var imiş. İki yüz lira hazırlayıp kendilerine takdim ediniz!

Diye emreder.

O gün Reşit paşanın hazinesinde iki yüz lira yokmuş. Raşit efendi Reşit paşanın kulağına eğilerek:

— Bugün o kadar mevcudumuz yok! Karzen tedarik etmek lâzım gelecek! L... paşa sizden zengindir! Borç alıp vermek günah değil mi?

Der. Reşit paşa kaşlarını çatar:

— Raşit efendi! L... paşanın benden zengin olduğunu ben de bilirim. Fakat vüzeradan bir zat bana müracaatla ihtiyaç arzettiği halde ben ona ret ile mukabelede bulunamam! Nereden bulursan bul! Bu parayı ver!

Bu kati emir üzerine kâhya paraları tedarik eder.

Reşit paşa bir mesele hakkında müteaddit rey ve tedbir bulup söyler, bazan hangisini tercih edeceğinde hazır bulunanları mütehâyir bırakırdı.

Sultan Mecit ile bazan saray bahçesinde gezerlerdi. Reşit paşa manen saltanatın atabesi iken padişahın bir has bendesi tavrını takınırdı. Bu sırada müteakilen Sultan Mecit şahane, Reşit paşa ubudiyetkârane muamelelerde bulunurlardı.

Reşit paşanın sadareti esnasında Bağdat müftisi Âlusî zade Mahmut efendi İstanbul'a gelir. Babîâlîde Reşit paşa ile Keçecizade Fuat efendinin nezaket ve iktidarlarına hayran olur. Babîâlden çıkarken:

— Hâzelfuat yeliku hazessadr! diye takdirhan olur. (1)

Söyliyeceğini yazmak, yazacağını söylemek Reşit paşaya mahsus bir hasleti; o, kitabet ve hitabeti nefsinde cemetmiş nevadirdendi. O söyler, bir kâtip yazar, tashihe muhtaç olmıyan bir müvedde meydana geliverirdi. Sözleri üzenilerek yazılmış yazılara benzerdi.

Serviçen efendinin tavsiyesi

Reşit paşada tefevvuk daiyesi ve hırsıcah ziyade idi.

(1) Cevdot paşa ve zamanı, Bu fuat bu sadra - bu kalp, bu göğse - lâ-yık!

Mazuliyeti esnasında bir gün tabip Serviçen efendi paşanın ziyaretine gelir. Paşanın işlerden yorgunluğundan, istirahat ve tebdili havaya ihtiyacından hulûsü niyetle bahseder; Edirne ve Bursa gibi havası güzel, yakın vilâyetlerden birini alarak birm üddet sıhhatile mukayyet olmasını tavsiye eyler.

Reşit paşa acı, acı çubuğunu üfledikten sonra:

— Serope, Serope! Sen bunu kindiliğinden mi söylüyorsun? Yoksa sana öğrettiler mi?

Diye ünfler sorar. Serviçen efendinin derhal aklı başına gelir:

— Bana kimse öğretmedi. Mahza aziz sıhhatinizi düşüncem neticesi olarak arzettim!

Cevabını vermekle beraber yeminler, niyazarla paşanın ayaklarına kapanır.

Reşit paşa bu defa da:

— Serope! Aklını başına devşir! Paşa efendilerimiz İstanbul'da rahat etsinler diye ben dağda, bayırda sürtemem!

Der. Serviçen efendi bu tekdir ile yakayı kurtarır; ancak gene tamamen mutmain olamaz! Veda ile merdivenden inerken (kavas başı geliyor mu?)

Diye usulca arkasına baka, baka konaktan uzaklaşır! (2)

Üçleri yoranlar

Üçleri - Reşit paşa, Âli, Fuat paşaları - rakip ve hasımlarından ziyade Sultan Mecit ile Sultan Aziz yormuşlardır

Sultan Abdülmecit mümaşatkâr görünmekle beraber Reşit paşanın bitip tükenmiyen mantığından ve hâkimane maruzatından, dediğini yaptırmak için nevuma icbarlarından kelâl getirmişti

Abdülmecidin baş mabeyincisi Hacı Ali paşa saraya yeni girdiği zamanlarda (hırkai saadet) dairesinde halvet olacağı bir gün dârenin arka tarafına doğru yürür; Sultan Mecidin ağlıyarak:

— Bu adamın elinden beni kurtar!

Dediğini işitir, başını duvara vurarak peygambere niyaz eylediğini görür. Hali mafevkine hikâye eder. Bir daha öyle her yere sokulmaması kendisine ekiden tembih olunur.

Öldürmek düşüncesi

Hacı Ali paşa hal ve vaziyeti bilenlerden sual ederek Sultan Mecidin elinden kurtulmak için dua ettiği adamın Reşit paşa olduğunu anlar!

Efendilerinin bu ıztırabını gören Sultan Mecit bendegâni, Reşit paşayı katletmek için aralarında müzakereler bile yaparlardı.

Birisi:

— Şal ile boğazı sıkılsa nişan kalmazmış!

Der, ötekisi diğer bir suret tavsiye eder; bu da beğenilmezse başka ölüm şekilleri düşünülür, iş bir türlü bir kalıba dökülemezdi!

(Arkası var)

(2) tarih müsahabeleri.

